

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Денис Манько

**МЕТОДОЛОГІЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ
ПРАВНИЧОГО НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ**

Навчально-методичні рекомендації
для здобувачів
третього (освітньо-наукового) рівня
«Доктор філософії» (PhD) зі спеціальності 081 «Право»

Одеса
Фенікс
2022

УДК 001.891(075.8)

М 23

*Рекомендовано вченою радою
Міжнародного гуманітарного університету
(протокол № 4 від 9 грудня 2022 р.)*

Автор – **Д. Г. Манько**, доктор юридичних наук, завідувач кафедри державно-правових дисциплін Міжнародного гуманітарного університету.

Рецензенти:

Дудченко Валентина Віталіївна, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри загальної теорії права та держави НУ «ОЮА», вчений секретар, Заслужений юрист України;

Камінська Наталія Василівна, доктор юридичних наук, професор, головний науковий консультант відділу моніторингу законодавства Інституту законодавства Верховної Ради України.

Манько Д.

Методологія та організація правничого наукового дослідження : навч.-метод. реком. Для здобувачів 3-го рівня «Д-р філософії» (PhD) зі спец. 081 «Право» [Електронне видання] / Д. Манько ; Міжнар. гуман. ун-т. – Одеса : Фенікс, 2022. – 39 с.

ISBN 978-966-928-885-1

© Д. Манько, 2022

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Методологія та організація правничого наукового дослідження» розрахована на засвоєння здобувачами понять про науку, відомостей про стан сучасної науки, розуміння процесу наукової діяльності, оволодіння методологічними та методичними основами наукового дослідження.

Оволодіння програмою курсу сприяє виконанню здобувачами завдань з інших дисциплін, які передбачають наукові дослідження, узагальнення теоретичного матеріалу і розробку практичних рекомендацій щодо застосування результатів наукового дослідження.

Матеріал навчальної дисципліни допоможе при аналізі інформаційних джерел, підготовці наукових робіт, статей, доповідей на науково-практичних конференціях.

Метою навчальної дисципліни є вивчення теоретико-методологічних основ наукових досліджень і практики організації наукової діяльності, формування і розвиток навичок застосування різних методів наукового пошуку у професійній діяльності.

Цілями навчальної дисципліни є:

- ознайомлення з основами наукознавства та методологією наукових досліджень;
- набуття практичних навичок застосування загальнонаукових та спеціально-юридичних методів у науково-правових дослідженнях;
- формування навичок організації процесу наукового дослідження;
- розвиток умінь роботи з джерелами інформації у процесі наукового дослідження;
- формування готовності до науково-дослідної роботи, стимулювання пошукової активності, прагнення до творчого пошуку.

Передумови для вивчення дисципліни – вивчення загальнотеоретичних та галузевих юридичних дисциплін рівня бакалавр та магістр права.

Навчальна дисципліна «Методологія та організація правничого наукового дослідження» забезпечує досягнення програмних результатів навчання (ПРН), передбачених освітньо-науковою програмою:

ПРН-1. Використовувати понятійно-категоріальний апарат, теоретико-методологічні засади та методичні прийоми для обґрунтування проблем та подальшого розвитку наукових досліджень з предметної сфери фундаментального та/або прикладного спрямування.

ПРН-3. Знати принципи та прийоми системного аналізу результатів досліджень. Здійснювати комплексний аналіз для оцінки сучасного стану предметної сфери наукового дослідження фундаментального та/або прикладного спрямування.

ПРН-4. Організовувати залучення коштів для дослідження з різних джерел та знаходити альтернативні можливості організації фінансування наукових розробок.

ПРН-5. Організовувати, планувати та виконувати наукові дослідження фундаментального та/або прикладного спрямування. Узагальнювати результати власних досліджень, надавати та обґрунтовувати власні пропозиції з предметної сфери дослідження. Демонструвати та обговорювати отримані результати власних наукових досліджень.

ПРН-6. Здійснювати моніторинг науково-практичних проблем у професійній галузі з використанням методів збирання інформації (спостереження, аналіз документації, опитування, тестування та ін.) і методів кількісної та якісної обробки даних (математичні, статистичні та ін.).

ПРН-8. Виявляти, аналізувати, протиставляти теоретичні та практичні дослідження різних науковців з предметної сфери наукового дослідження для обґрунтування власних висновків та пропозицій.

ПРН-9. Переосмислювати наявне та створювати нове цілісне уявлення, пропонувати та обґрунтовувати гіпотези на основі теоретико-методологічного аналізу з предметної сфери наукового дослідження.

Заплановані результати навчання за навчальною дисципліною

Знання:

- поняття про юридичну науку, її ознаки, функції, мету, завдання, головні віхи розвитку;
- поняття про наукову діяльність, її види, форми, суб'єкти;
- основні парадигми сучасної юриспруденції;
- основні підходи, використовувані в сучасній юриспруденції;
- характеристики та особливості методів юридичного дослідження;
- поняття про методiku наукового дослідження, його зміст і принципи реалізації;
- форми узагальнення наукових результатів;
- порядок підготовки наукових публікацій, їх форми;
- наукову документацію, правила її оформлення та уніфікації наукових документів;
- науковий стиль літературної мови;
- вимоги до презентацій результатів наукових досліджень.

Розуміння:

- поняттєво-категорійний апарат юридичної науки;
- нормативні вимоги до підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів;
- значення, мету, функції та структуру методології юридичної науки;
- сутність та комплекс вимог до наукового дослідження, його класифікацію, види, форми, науковий та науково-прикладний результат;

Уміння:

- шукати та узагальнювати наукову, нормативну та емпіричну інформацію по темі власного дослідження;

- складати програму і план власного дослідження;
- формулювати висновки та узагальнення по темі власного дослідження;
- володіти прийомами роботи над науковим текстом (есе, тези, стаття, монографія, дисертаційна робота);
- оформляти результати наукового дослідження;
- презентувати результати власного дослідження;
- захищати результати свого дослідження у встановленій формі;
- шукати та реалізовувати інформацію про гранти, конкурси.

Навички:

Упорядковувати набуті знання у вигляді виконання індивідуальних завдань.

1. ЗМІСТ ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ

Змістовий модуль 1. Методологія юридичної науки

Тема 1. Юридична наука як складова сучасної науки

Тема 2. Теоретичне знання в системі юридичних наук

Тема 3. Етапи розвитку методології юриспруденції

Тема 4. Праворозуміння та парадигми юридичної науки

Тема 5. Структура сучасної методології юриспруденції

Тема 6. Основні методологічні підходи в сучасній юриспруденції

Тема 7. Загальнонаукові та міждисциплінарні методи в юридичній науці

Тема 8. Спеціальні методи юридичної науки

Змістовий модуль 2. Організація наукового юридичного дослідження

Тема 9. Методика наукового юридичного дослідження

Тема 10. Виконання та захист дисертації на здобуття наукового ступеню доктора філософії

Тема 11. Методика створення наукової публікації та презентації наукового дослідження

2. ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ТА ПРОВЕДЕННЮ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ, ЗДІЙСНЕННЮ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Семінар це - організаційна форма навчання, яка передбачає обговорення проблем, що стосуються раніше прочитаної лекції чи розділу курсу.

Особливість семінару полягає у тому, що основним видом діяльності є самостійне вивчення здобувачами проблем, підготовка рефератів, повідомлення суті проблеми на занятті та відповідний аналіз, виступ з доповідями, рецензування, доповнення повідомленого, обговорення наукових та учбових питань під керівництвом викладача.

Семінари не дублюють лекції, а є їх логічним продовженням, оскільки поглиблюють знання здобувачів із принципів положень учбового предмету, розвивають творчу самостійність, цікавість до науки та наукових досліджень, допомагають поєднати науково-теоретичні положення з практикою життя.

На семінарських заняттях здобувачі оволодівають науковим апаратом, здобувають навички оформлення наукових праць, уміння усного та письмового викладу матеріалу, а також публічного захисту тих наукових положень та висновків, які ними висувуються.

Семінарські заняття поділяють на:

1. Семінар-розгорнута бесіда. На цьому семінарі тему ділять на невеликі за обсягом, але органічно пов'язані між собою питання, які формулюють як пізнавальні, проблемні завдання. Виконання одного такого завдання є підставою для виконання наступного. Це дає змогу залучити до обговорення питань семінару максимум здобувачів. Добре, коли викладач заохочує слухачів виступати з уточненнями і доповненнями. Цей вид семінару не передбачає підготовки письмових доповідей чи рефератів.

Семінар-розгорнута бесіда, як правило, має таку структуру: організація групи - вступне слово викладача - власне бесіда - підведення підсумків заняття.

2. Семінар-довідь (повідомлення). Такий вид семінару потребує ґрунтовнішої підготовки, використання кількох джерел інформації. На семінарі доповідач послідовно викладає свої думки, аргументує їх вагомими фактами, ілюструє переконливими прикладами. Решта здобувачів уважно його слухають, щоби бути готовими до доповнень, підтверджуючи чи спростовуючи викладене. Цей вид семінару має великі педагогічні можливості, але для їх реалізації потрібна достатня активність здобувачів.

Довідь та повідомлення мають три частини: **вступ, основний зміст, висновки**. Кожна з них відіграє окрему роль, а у цілому вони мають забезпечити цілісність розкриття теми виступу. Якість виступу значною мірою залежить від чіткості його побудови, здатності довести висунуті твердження та від аргументації висновків.

а) Вступ – у вступі аргументується вибір даної теми, міра її актуальності. Виступаючий коротко повідомляє про здійснену роботу – об'єм використаної літератури, методи узагальнення опрацьованої інформації (аналіз витоків та генези проблеми, порівняльний аналіз, аналіз динаміки змін етапів творчості досліджуваних мислителів, аналіз взаємних впливів окремих вчень).

Така інформація дозволяє слухачам більш детально зорієнтуватися щодо предмету обговорення, налаштуватися на сприйняття думок доповідача, виявити певний інтерес до доповідача, особливо, якщо він використовує об'ємний матеріал, який торкається суттєвих питань сьогодення.

б) Головна частина виступу містить у собі висхідні теоретичні положення та факти, розкриває зміст та методи проведених досліджень, дає аналіз отриманих результатів, узагальнює їх. Важливо, щоби все це відповідало темі виступу, викладалося чітко, послідовно, з розкриттям причинно-наслідкових зв'язків явищ, які розглядаються.

в) Заключна частина виступу повинна підводити підсумок сказаному і вміщувати узагальнення та висновки. Якщо, на думку того, хто виступає, поставлена проблема потребує подальшого опрацювання, то необхідно підкреслити що саме не допрацьовано й у якому напрямку треба працювати далі.

До *семінару-доповіді* за змістом і методикою близький семінар, на якому *обговорюють реферати і творчі письмові роботи*. Для цього необхідно подбати про взаємо рецензування письмових робіт, ознайомитися з роботами і рецензіями на них, відібрати кращі для обговорення на заняттях.

3. Семінар-диспут. Правильна його організація захоплює здобувачів, пробуджує інтерес до предмета, сприяє глибокому засвоєнню навчальної інформації, виховує принциповість, розвиває логічне мислення і мовленеву діяльність.

Для семінару-диспуту слід чітко і конкретно сформулювати тему і залучити до роботи всю групу. Перелік його питань має містити явні та приховані суперечності. Це спонукає думати, сперечатися, доводити свою точку зору. Керуючи диспутом, викладач повинен виявляти тактовність, коректність, уважність.

За своєю структурою семінар-диспут містить: *вступне слово, власне дискусію і підбиття підсумків*.

Теми семінарів та окремих виступів на них розробляються кафедрами, а здобувачам надається право їх вибирати. Якщо ж хтось із здобувачів самотійно працює над якоюсь науковою проблемою, тоді він може запропонувати свою власну тему. Її вибір для здобувача має важливе значення, оскільки визначає іноді характер майбутньої наукової роботи.

Тема для виступу на семінарі має бути цікавою для доповідача, бути новою та проблематичною, а також містити у собі перспективи подальшої роботи над нею. Лише за таких умов опрацювання вибраної теми може

принести задоволення, розвинути творчу активність і дати позитивний результат як в учбовій діяльності, так і в наукових пошуках.

Підготовка до семінарських занять.

Підготовка до семінарських занять, порівняно до інших практичних занять, є більш складною. Що, перш за все, пов'язано з необхідністю самостійного вибору та опрацювання літератури, її аналізом, міркуванням над структурою виступу на семінарі.

Для виступу з *повідомленням, доповіддю, рефератом* необхідно скласти *план, тези чи текст виступу*. Тому доцільно починати підготовку до семінару відразу після отримання теми виступу. При цьому характер підготовки залежить від учбової дисципліни, виду семінару та від того, в якій ролі виступатиме здобувач на семінарі: доповідачем чи лише учасником обговорення, виступатиме з повідомленням чи рефератом за матеріалами своєї роботи.

Коли ж участь в семінарі зводиться до обговорення питань, висунутих керівником семінару чи коли необхідно обговорювати доповіді (повідомлення), реферати інших здобувачів, тоді підготовка зводиться до опрацювання літературних джерел, осмислення тих питань, які треба буде обговорювати.

Більш складною є підготовка до виступу на семінарах з *повідомленням чи докладом*. Повідомлення роблять з якогось одного питання з ціллю його розкриття чи як постановку питання.

Доповідь же присвячується певній темі. Вона може бути складена як огляд опрацьованої літератури за результатами конкретного наукового дослідження.

Підготовка до доповіді:

1. уточнення та осмислення теми;
2. формулювання цілі виступу;
3. визначення основних питань для доповіді;
4. підбір фактичного матеріалу (теоретичних положень, прикладів з практики та інше);
5. вибір необхідного матеріалу та його аналіз;
6. опрацювання плану виступу;
7. написання повного тексту виступу чи тез, в окремих випадках – розгорнутого плану.

Слід пам'ятати, що немає потреби перенасичувати доповідь чи повідомлення фактами, цифрами, непроаналізованим, неузагальненим, бездоказовим матеріалом – це знижує його цінність та приховує сенс матеріалу.

Підготовка до виступу на семінарі вимагає опрацювання певної літератури, що має супроводжуватися записами. Серед них найбільш поширеними є *план та конспект*.

1. План літературного джерела може бути загальним і тематичним. У загальному плані дається послідовний перелік питань, які у ньому

висвітлюються; **тематичний план** – це перелік тем та питань, яким присвячено це джерело. Робота над планами вимагає вдумливого ставлення до тексту, уточнює і робить більш повним уявлення про структуру та зміст даного твору чи документу, сприяє більш глибокому засвоєнню смислу джерела.

Конспектування – ефективна форма запису, так як є стислим викладом основного змісту прочитаного. Існує три способи конспектування:

- **текстуальний** – викладення змісту словами автора, себто дослівне виписування цитат із тексту, що вивчається;
- **вільний** – короткий виклад прочитаного своїми словами;
- **комбінований** – вміщує у собі перший та другий способи. І є найбільш раціональним. Його складання вимагає поглибленого, вдумливого читання, творчого підходу до викладення змісту прочитаного, щоби вибрати необхідні цитати, а інший текст викласти своїми словами, висловивши його точний зміст у більш стислій формі.

2. Іноді здобувач працює одночасно над декількома джерелами з однієї й тієї ж теми. У такому випадку практикується **зведений конспект** кількох творів, що пов'язані загальною проблемою (тематичний конспект). Для складання такого конспекту рекомендується спочатку прочитати всі необхідні джерела, складаючи план кожного з них, а вже потім скласти загальний план усіх джерел. В основу покладається те джерело, в якому дана тема висвітлена найбільш повно. У процесі конспектування основного твору в необхідних місцях вписуються цитати чи коротко, своїми словами, викладаються положення, аргументи, висновки та факти з інших джерел (у конспекті вони повинні називатися).

3. У роботі над книгою можуть виникати власні думки, узагальнення, доповнення, питання, які необхідно включати в конспект з поміткою про належність їх автору даного конспекту. Конспектування літератури є лише підготовчим етапом для складання плану і тексту виступу. В окремих випадках конспект може використовуватися під час доповіді чи повідомлення на семінарі.

4. Удало складений план і текст є необхідною, але недостатньою умовою успішного виступу на семінарі. Успіх визначається не лише важливістю та актуальністю теми, підбором теоретичного та практичного матеріалу, але і тим, як це звучить у усному виступі, оскільки невідривне читання погано сприймається на слух. Значно цікавіше слухати вільний виклад матеріалу в руслі підготовленого тексту. Тому необхідно намагатися розкривати основний зміст виступу вільною мовою, використовуючи записи лише для цитування та формулювання висновків. Сама мова має бути чіткою, послідовною, граматично правильною.

Критерії оцінки участі в семінарських заняттях.

Подаються критерії оцінювання у вигляді умов, виконання яких забезпечує максимальну оцінку.

Приклад.

Максимальна оцінка проставляється за умови:

1. коректного і вичерпного обґрунтування запропонованих для розгляду проблемних ситуацій;
2. вичерпного теоретичного обґрунтування та ілюстрація відповідей прикладами;
3. прояву під час обговорень доповідей та повідомлень глибоких пізнань теоретичного матеріалу певної дисципліни, використання положень інших дисциплін;
4. вичерпного обґрунтування тез і пропозицій, що сформульовані у відповідях на поставлені питання, чітка логіка міркувань;
5. вичерпної аргументації та її відповідності точці зору, що відстоюється;
6. коректного використання фактичного матеріалу при відповідях на поставлені питання;
7. вільного володіння понятійним апаратом певної галузі знань, точне використання спеціальних термінів та їх визначень;
8. самостійності при вирішенні поставлених завдань, відповідях на запитання;
9. ініціативи в обговоренні проблем, доповідей та зауважень;
10. чіткості побудови доповіді, доказовості висловлюваних тверджень, аргументації висновків.

Враховуючи зазначені положення, оцінювання успішності навчання здобувачів наукового ступеню доктора філософії здійснюється за 100-бальною шкалою, яка переводиться відповідно в національну шкалу («зараховано», «не зараховано») та шкалу Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи (ЄКТС – A, B, C, D, E, FX, F).

Рівень знань оцінюється:

- «зараховано» А - від 90 до 100 балів. Здобувач виявляє особливі творчі здібності, вміє самостійно знаходити та опрацьовувати необхідну інформацію, демонструє знання матеріалу, проводить узагальнення і висновки. Був присутній на лекціях та семінарських заняттях, під час яких давав вичерпні, обґрунтовані, теоретично і практично правильні відповіді, має конспект з виконаними завданнями до самостійної роботи, презентував реферат (есе) за заданою тематикою, проявляє активність і творчість у науково-дослідній роботі;

- «зараховано» В - від 82 до 89 балів. Здобувач володіє знаннями матеріалу, але допускає незначні помилки у формуванні термінів, категорій, проте за допомогою викладача швидко орієнтується і знаходить правильні відповіді. Був присутній на лекціях та семінарських заняттях, має конспект з виконаними завданнями до самостійної роботи, презентував реферат (есе) за заданою тематикою, проявляє активність і творчість у науково-дослідній роботі;

- «зараховано» С - від 74 до 81 балів – Здобувач відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень, з допомогою викладача може аналізувати навчальний матеріал, але дає недостатньо обґрунтовані, невичерпні відповіді, допускає помилки. При

цьому враховується наявність конспекту з виконаними завданнями до самостійної роботи, реферату та активність у науково-дослідній роботі;

- «зараховано» D - від 64 до 73 балів. Здобувач був присутній не на всіх лекціях та семінарських заняттях, володіє навчальним матеріалом на середньому рівні, допускає помилки, серед яких є значна кількість суттєвих. При цьому враховується наявність конспекту з виконаними завданнями до самостійної роботи, рефератів (есе);

- «зараховано» E - від 60 до 63 балів. Здобувач був присутній не на всіх лекціях та семінарських заняттях, володіє навчальним матеріалом на рівні, вищому за початковий, значну частину його відтворює на репродуктивному рівні, на всі запитання дає необґрунтовані, невичерпні відповіді, допускає помилки, має неповний конспект з завданнями до самостійної роботи.

- «не зараховано» Fx – від 35 до 59 балів. Здобувач володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу.

- «не зараховано» F – від 0 до 34 балів. Здобувач не володіє навчальним матеріалом.

Таблиця відповідності результатів контролю знань за різними шкалами

100-бальною шкалою	Шкала за ECTS	За національною шкалою
		залік
90-100	A	зараховано
82-89	B	
74-81	C	
64-73	D	
60-63	E	
35-59	Fx	не зараховано
1-34	F	

МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Види контролю		Складові оцінювання
поточний контроль, який здійснюється у ході: проведення практичних занять, виконання індивідуального завдання; проведення консультацій та відпрацювань.		50%
підсумковий контроль, який здійснюється у ході проведення заліку.		50%
Методи діагностики знань (контролю)	фронтальне опитування; наукова доповідь, реферати, усне повідомлення, індивідуальне опитування; робота у групах; ділова гра, розв'язання ситуаційних завдань, кейсів, практичних завдань, залік	

3. ЗМІСТ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Змістовий модуль 1. Методологія юридичної науки

Тема 1. Юридична наука як складова сучасної науки

1. Багатозначність понять «знання» та «наука». Наука як інтелектуальна діяльність. Наука як система знань. Наука як соціальний інститут.
2. Критерії наукового знання: множинність підходів.
3. Специфіка юридичної науки в системі наукових знань. Поєднання рис номотетичної та ідеографічної науки в юриспруденції.
4. Ознаки та функції юридичної науки. Об'єкт та предмет юридичної науки. Конструювання предмета науки суб'єктом.
5. Система юридичної науки. Специфіка науки міжнародного права.

Методичні рекомендації.

Наука – система узагальненого знання. Наука виступає сферою людської діяльності щодо пізнання різноманітних об'єктів навколишнього світу.

Усю сукупність наук можливо класифікувати на технічні (природничі) і соціальні науки. Критерієм класифікації виступає об'єкт дослідження.

Посеред соціальних наук особливе місце відведено юридичним наукам – юриспруденції – усій сукупності дисциплін юридичної науки.

Знання у формі настанови на дію – це принципи, що регулюють або нормують наукове дослідження. Методологія передбачає вироблення та усвідомлення певних норм дослідження, іншими словами, методологічних принципів. Методологія потрібна, оскільки недостатньо знати прийоми методу, потрібно знати умови та способи його застосування. Так, здавалося б, імовірнісні статистичні методи застосовні тільки до множини подій або елементів. Проте філософський аналіз поняття ймовірності як міри переходу можливого в дійсне показує, що передумовою використання статистичних методів є не множина подій, а множина можливостей. На цій підставі стає зрозумілою копенгагенська інтерпретація квантової механіки, де перелік потенційних можливостей, описуваних хвильовими функціями, стосується кожного з мікрооб'єктів, а не їхньої множини.

Важливою є адекватна методологія і для застосування філософських методів. Відомо, скільки прикрих непорозумінь мали місце за радянських часів при намаганні застосувати діалектику повсюдно, а не тільки до процесів становлення та розвитку. Сукупність методологічних принципів наукового дослідження становить ядро стилю наукового мислення як конкретно-історичного способу існування норм наукового дослідження, що відповідає науковій картині світу свого часу. А саме формування стилю наукового мислення неможливе без методологічної рефлексії. Її вихідний рівень – внутрішньо-наукова методологічна рефлексія вчених-природознавців. Однак розвинена методологічна свідомість передбачає і власне філософське усвідомлення процесів розвитку наукового пізнання.

Можливість відокремити одну науку від іншої пов'язана із специфікою предмета та об'єкта дослідження кожної науки. При чому, якщо об'єкт

дослідження може бути родовим для певної сукупності наук, то предмет є виключною характеристикою напряду дослідження певної науки. Предмет вказує що саме вивчається конкретною наукою.

Предмет завжди виступає частиною об'єкту, вказуючи на ту особливість яка підлягає ретельному аналізу.

Об'єктом юридичних наук є вивчення сутності держави і права, а предмет у кожній юридичній науки розкриває певний аспект родового об'єкту.

Тема 2. Теоретичне знання в системі юридичних наук

1. Емпіричний та теоретичний рівень наукового дослідження. Поняття теорії та значущість теоретичного знання.

2. Співвідношення емпіричного та теоретичного знання. Критерії теоретичного знання.

3. Теорія права. Теоретичні аспекти галузевих юридичних наук. Загальні і спеціальні вчення про право.

4. Юридична доктрина та її види. Доктрина у науці міжнародного права та її особливості.

Методичні рекомендації.

Головні способи пізнання можливо класифікувати на *емпіричні* (способи виявлення, фіксування, збирання, систематизації інформації про факти та явища) і *теоретичні* (способи пояснення, тлумачення зібраних даних, побудови понять, концепцій, прогнозів і т. ін.).

Методи емпіричних досліджень.

Спостереження – це систематичне, цілеспрямоване, активне вивчення об'єкта дослідження, що перебуває у природному стані або в умовах наукового експерименту з метою отримання первинних даних як сукупності емпіричних тверджень. Пізнавальним підсумком спостереження є опис – фіксація за допомогою мовних засобів (схеми, графіки, таблиці, рисунки тощо) емпіричної інформації про об'єкт дослідження.

Порівняння – це процес встановлення подібності або відмінності предметів та явищ дійсності, а також знаходження загального, властивого двом або кільком об'єктам. За допомогою цього методу виявляються кількісні та якісні характеристики досліджуваного об'єкта, класифікується, упорядковується та оцінюється зміст явищ і процесів. Шляхом порівняння встановлюються відносини рівності та відмінності.

Експеримент (від лат. *experimentum* – проба, дослід) – це метод емпіричного дослідження, що базується на активному і цілеспрямованому впливі на об'єкт пізнання шляхом створення контрольованих і керованих штучних умов або використання природних умов, необхідних для виявлення відповідних властивостей і зв'язків.

Методи теоретичних досліджень.

Аксиоматичний метод (від грец. аксіома – прийняте положення) – метод побудови наукової теорії, який передбачає, що в її основу покладено певні вихідні положення – аксіоми чи постулати, що приймають без доведень, а всі інші твердження виводять із них логічним шляхом, за допомогою доказів.

Аксиоматичний метод – один із методів дедуктивної побудови наукових теорій, у процесі реалізації якого: формулюється система основних термінів науки; утворюється із цих термінів певна множина аксіом (постулатів) – положень, що не потребують доказів і є вихідними для виведення інших тверджень за правилами дедукції.

З вищенаведеного можна зробити висновок: аксиоматичний метод упорядковує знання, полегшує процес побудови системи знань, усуває суперечності та двозначність.

Гіпотеза та припущення. Цей метод полягає у створенні системи дедуктивно пов'язаних між собою гіпотез. Гіпотеза (від грец. hypothesis – основа, припущення) є формою осмислення фактичного матеріалу, переходу від фактів до законів; це припущення про існування певних явищ і процесів, істинність якого невизначена, проблематична. Вона має імовірнісний характер, у її формуванні беруть участь інтуїція, здогадка, уява, індуктивне узагальнення, досвід, кваліфікація, талант дослідника.

На її основі відбувається систематизація раніше накопичених знань і здійснюється пошук нових наукових результатів. З логічної точки зору гіпотетико-дедуктивний метод є ієрархічною системою гіпотез, ступінь абстрактності яких зростає з віддаленням від емпіричного базису.

Сходження від абстрактного до конкретного – це метод наукового дослідження, що передбачає рух теоретичної думки до повнішого, усебічного та цілісного розумового відтворення об'єкта. Відповідно до цього методу процес пізнання розбивається на два відносно самостійні етапи. Перший полягає в переході від конкретного в реальній дійсності до його абстрактних визначень. Єдиний об'єкт розчленовується, описується за допомогою понять, суджень, визначень, тобто утворюється сукупність зафіксованих розумових абстракцій. Другий етап полягає у просуванні думки від абстрактних визначень об'єкта, тобто від абстрактного в пізнанні, до всебічного, багатогранного знання про об'єкт, до конкретного в пізнанні. Ці етапи тісно пов'язані і не можуть існувати ізольовано один від одного. Таким чином, цей метод є принципом наукового дослідження, згідно з яким мислення йде від конкретного в реальній дійсності до абстрактного в пізнанні, а від нього – до конкретного. Отримання конкретних знань – це мета, що як закон визначає спосіб дії дослідника.

Логічний метод – це відтворення історичного розвитку об'єкта як результату певного процесу, у ході якого сформувалися необхідні умови його подальшого існування і розвитку як стійкого системного утворення. Інакше кажучи, це метод теоретичного відтворення історичного об'єкта в усіх його суттєвих властивостях, закономірних зв'язках і відношеннях. При цьому абстрагуються від випадкових подій, окремих фактів тощо, виокремлюють

найголовніше, визначальне. Отже, логічно відтворена історія – це дійсна історія, звільнена від усього несуттєвого, випадкового.

Принцип діалектичної єдності історичного та логічного методів пізнання вимагає, щоби логіка мислення відповідала історичним процесам. Водночас, активно виокремлюючи з історії суттєве та необхідне, відтворюючи її логічно, мислення оголює суть історичного процесу, допомагає зрозуміти його повно і глибоко, але обов'язково відповідно до об'єктивних законів.

Системний метод полягає в комплексному дослідженні великих і складних об'єктів (систем), вивченні їх як єдиного цілого з узгодженим функціонуванням усіх елементів і частин. Ураховуючи цей принцип, слід вивчити кожен елемент системи в його зв'язку з іншими елементами, виявити вплив властивостей окремих частин системи на її поведінку загалом.

Ускладнення завдань та об'єктів дослідження обумовлює необхідність розподілення (декомпозиції) системи на підсистеми, які досліджуються автономно, причому з обов'язковим урахуванням подальшого узгодження цілей кожної підсистеми із загальною ціллю системи. По суті, декомпозиція – це операція аналізу системи. Однак наступне узгодження функціонування підсистем (операція синтезу) є суттєво складнішим завданням.

Тема 3. Етапи розвитку методології юриспруденції

1. Класична методологія юриспруденції. принцип детермінізму, монізму, об'єктивної істини, верифікації. Історичний, порівняльний та догматичний методи пізнання права.
2. Характерні риси некласичної методології. Принципи плюралізму та додатковості.
3. Постнекласична методологія.
4. Визнання різноманіття способів пізнання правової реальності.

Методичні рекомендації.

Класична наука (XVII-XIX ст.), досліджуючи свої об'єкти, змінилась при їхньому описі і теоретичному поясненні елімінувати все, що відноситься до суб'єкта, засобам, прийомам і операціям його діяльності. Тут панує об'єктний стиль мислення, бажання пізнати предмет сам по собі безвідносно до умов його вивчення.

Неокласична наука (перша половина XX ст.), вихідний пункт якої зв'язаний з розробкою релятивістської і квантової теорії, відкидає об'єктивізм класичної науки, відкидає уявлення реальності як чогось незалежного від засіб її пізнання, суб'єктивного фактора. Вона осмислюється в зв'язку між знаннями об'єкта і характером засобів і операції діяльності. Експлікація цих зв'язків розглядається в якості умов об'єктивно-істинного опису і пояснення світу. Включає інтегратизм, поліфундаментальність, синергізм.

Істотна ознака постнекласичної науки (друга половина XX ст.) – включеність суб'єктивної діяльності в “тіло знання”. Вона враховує співвіднесеність характеру одержуваних знань про об'єкт не тільки з особливістю засобів і операцій діяльності суб'єкта, але й з її ціннісно-цільовими структурами.

Зміст класичної методології проявляється у: зв'язку з абсолютизацією істини, вірою в пізнання і можливості об'єктивного опису, ідеєю загального прогресу, постійним рухом від простого до складного, від пізнання до знання, лінійності й односпрямованості історичного процесу, безкомпромісності конкуруючих теорій і концепцій. Її основний підхід – монізм.

Принципи класичної методології: принцип детермінізму - визнання загальної об'єктивної закономірності й причинової зумовленості всіх явищ природи і суспільства, принцип монізму - філософське вчення, що за першооснову буття бере один першопочаток – або матерію, або дух, принцип об'єктивної істини - адекватне відтворення в пізнанні об'єктивної дійсності, відповідність пізнавальних образів об'єктові; принцип верифікації - спосіб встановлення істини шляхом відповідності чи невідповідності відчуттям.

Характерною рисою постнеокласичної стадії розвитку науки є універсальний (глобальний) еволюціонізм, що з'єднує ідеї еволюції з ідеями системного підходу і розповсюджуючи розвиток на всі сфери буття, встановлюючи універсальний зв'язок між неживою, живою і соціальною матеріями.

Визначальне значення у твердженні принципу універсального еволюціонізму зіграли три найважливіших концептуальних напрямки в науці XX ст.: теорія нестационарного Всесвіту, синергетика, теорія біологічної еволюції і розвитку на її основі концепції біосфери і ноосфери.

Загальна риса постмодернізму стосовно попередніх парадигм полягає у поєднанні класичних і модерних принципів. Постмодернізм не прагне спростовувати одну теорію на користь іншої, а готовий розглядати різні підстави як рівнозначні. Художній принцип постмодернізму - полістилізм - у соціальних науках виявляє себе в множинності основ соціального мислення.

Тема 4. Праворозуміння та парадигми юридичної науки

1. Правове мислення та праворозуміння як категорії юридичної науки.
2. Типологія праворозуміння та історичні етапи її формування.
3. Сучасні парадигми пізнання права.
4. Інтегральні типи праворозуміння.
5. Особливості парадигм дослідження та розуміння міжнародного права.

Методичні рекомендації.

Центральним питанням цієї теми є урозуміння плюралізму сучасних учень про право. Тому доцільно розглянути сутність цього поняття під

різними кутами зору, оперуючи поглядами багатьох мислителів, державних діячів, правознавців, які визначали зміст цього складного суспільного явища, у різні часи, за різних соціально-економічних та політичних умов, оскільки такий підхід об'єктивно відповідає існуванню в юридичній науці багатьох наукових напрямів щодо розуміння права.

Тому при підготовці до семінарського заняття необхідно з'ясувати основні положення наукових концепцій праворозуміння, звернутися до першоджерел – статей та монографій засновників цих концепцій – та використати ці знання для виконання зазначених завдань.

Опануючи поняття "право" слід враховувати виняткову складність і багатогранність права як соціального явища, що дуже важко охопити в рамках одного визначення. Ученими дається безліч визначень права, що дозволяє глибше і ширше відбити його природу, найістотніші ознаки. Тому необхідно ознайомитися з різними визначеннями поняття права, осмислити і порівняти їх, виявити їх сильні та слабкі сторони.

Найефективнішим шляхом подолання негативних наслідків множинності і неоднозначності визначень права є виділення і розгляд його істотних ознак, кожна з яких повинен бути проаналізована. Ознаки права виводять нас на осмислення його сутності. Зверніть увагу на різноманітні підходи до виявлення властивостей права, зумовлені різними типами праворозуміння. Підкреслимо також, що незалежно від оцінки сутності права, вона виявляється через такі якісні риси права як його ознаки, принципи, функції.

Через функціональний апарат права проявляється його соціальна сутність та суто юридичні властивості. Тому функції права традиційно поділяють на загальносоціальні і спеціально-юридичні функції права. Осмислюючи загальносоціальні функції права, зверніть увагу на те, що їх перелік є відкритим, тоді як перелік спеціальноюридичних функцій є доволі стабільним. Спробуйте знайти спільне та особливе у регулятивній та охоронній функціях права.

Розглядаючи питання про право в об'єктивному сенсі, зверніть увагу на відмінність понять «об'єктивне право» та «позитивне право». Поняття «об'єктивне право» є ширшим за своїм обсягом, ніж поняття «позитивне право». Знайдіть приклади для підтвердження цього.

Вивчення поняття «суб'єктивне право» передбачає усвідомлення його зв'язку з об'єктивним правом. Поміж норм та принципів об'єктивного права суб'єктивне право не може виникнути. Але й без особистого бажання і розсуду індивіда суб'єктивне право не може бути реалізовано.

Питання про принципи права тісно пов'язано з сутністю та формами права. Слід підкреслити, що принципи права є основоположними засадами правового регулювання суспільних відносин і одночасно можуть виступати як підстава врегулювання суспільних відносин. Подібно до функцій права, принципи права поділяють на загальносоціальні і спеціально-юридичні. Підкреслимо, що через загальносоціальні принципи права здійснюється

зв'язок права з іншими соціальними регуляторами. З'ясуйте підстави для класифікації спеціально-юридичних принципів права та їх зміст.

Тема 5. Структура сучасної методології юриспруденції

1. Поняття та система принципів сучасної юридичної науки. Принцип як переконання дослідника.
2. Поняття та види методологічних підходів у сучасній юриспруденції.
3. Метод – основний дослідницький засіб в юридичній науці. Структура та складові методу юридичної науки.
4. Концепції та категорії в системі методології сучасної юриспруденції.

Методичні рекомендації.

Методологія – це система методів пізнання і практики, тобто система принципів, правил, прийомів, способів і засобів організації та побудови теоретичної і практичної діяльності, а також вчення про цю систему.

Методологія юридичної науки – це: а) система підходів і методів, способів і засобів наукового дослідження права, а також б) вчення (теорія) про їх використання при вивченні державно-правових явищ.

Методологія сучасної юридичної науки являє собою складне і багатопланове утворення, яким охоплюються: проблеми структури наукового знання взагалі і наукових правових теорій особливо; закони виникнення, функціонування і зміни наукових правових теорій; понятійний каркас юридичної науки та її окремих дисциплін; структура й операційний склад методів юридичної науки; аналіз її мови, формальних і формалізованих методів дослідження (методики і процедури дослідницької діяльності), типології систем наукового правового знання і т.д.

Вищий рівень методології юриспруденції складають світогляд, тип домінуючого юридичного мислення та юридичні наукові парадигми, які багато в чому визначають вибір методологічних підходів та методів при проведенні юридичних наукових досліджень.

Для кожної епохи розвитку людства притаманний свій домінуючий світогляд як цілісна сукупність домінуючих уявлень про світ, роль в ньому людини, а також похідних від них переконань, установлень, ідеалів, принципів, ціннісних орієнтацій пізнавальної і практичної діяльності людей, їхньої життєдіяльності в цілому. Домінуючими тенденціями світогляду ХХ ст. є плюралізм ідей та принципів, інтеграція країн та забезпечення світового порядку, інформатизація всіх сфер суспільного життя.

Сучасний тип науково-правового мислення передбачає: рішучий поворот юридичних досліджень до правди життя, до істини, тобто до повної їх адекватності об'єктивним процесам, та глибоке з'ясування процесів, що відбуваються у правовому розвитку світу.

Від типу наукового юридичного мислення залежить "арсенал" парадигм, які існують у юриспруденції.

Для юриспруденції в ХХ столітті притаманне домінування двох головних парадигм – позитивізму та соціологізму.

Структурно методологія правознавства має декілька рівнів: світоглядний, що визначає головні напрямки і загальні принципи пізнання в цілому; загальнонауковий (міждисциплінарний), який використовується при пізнанні особливої групи однотипних об'єктів; конкретно-науковий, який застосовується у процесі пізнання специфіки окремого об'єкта групою наук; спеціально-науковий – властивий вивченню визначених властивостей об'єкта в межах конкретної науки; рівень процедур і методик - властивий дослідженню тієї або іншої властивості об'єкта.

Зміст методології: парадигми, підходи, принципи, методи.

Зміст методології, зокрема, складається з вертикальної (ієрархічної) структури:

домінуючий світогляд – цілісна сукупність домінуючих уявлень про світ, ролі в ньому людини, а також похідних від них переконань, ідеалів, принципів, ціннісних орієнтацій пізнавальної і практичної діяльності людей, їхньої життєдіяльності в цілому;

тип наукового мислення – сукупність взаємозалежних і взаємообумовлених наукових ідей, принципів, форм відбиття і пізнання дійсності, її істотних зв'язків і відношень, напрямків розвитку;

парадигми – сукупності загальноновизнаних на даному етапі розвитку науки взаємозалежних наукових досягнень, наукових теорій і відповідних їм правил, стандартів, методів наукових досліджень;

методологічні підходи – об'єднані загальними принципами взаємозалежні методи досліджень;

принципи пізнання – базові установки щодо порядку проведення дослідження.

методи - у широкому розумінні - це способи досягнення мети, певним чином упорядкована наукова діяльність або сукупність принципів, правил, прийомів, способів і засобів наукових досліджень;

процедури – системи конкретизованих, формалізованих принципів наукового дослідження, сукупність дослідницьких методик, техніки і методів збору й опрацювання даних

У юридичній науці виділяють:

філософсько-світоглядні підходи: (матеріалістичний чи ідеалістичний, діалектичний чи метафізичний, визнання чи заперечення об'єктивних соціальних, у тому числі державно-правових, закономірностей та можливості їх пізнання, здобуття істинних знань щодо них);

принципи: плюралізму, додатковості, раціоналізму, історизму, системності, верифікації, детермінізму.

методи: загальні (опис, спостереження), загальнонаукові (діалектика, системний аналіз), міждисциплінарні (соціологічні, статистичні), спеціальні.

Методологія має бути множинною, плюралістичною. Філософсько-світоглядні підходи визначають саму стратегію дослідження, але мало

накопичити певну інформацію, її треба проаналізувати та оцінити. Бо без такого оцінювання соціальне пізнання неможливе і непотрібне.

Тема 6. Основні методологічні підходи в сучасній юриспруденції

1. Аксіологічний підхід. Інструментальна та власна цінність права.
2. Антропологічний підхід. Вітальність, соціальність та духовність людини. Людина як правова істота.
3. Цивілізаційний підхід, його можливості та межі. Зустріч, діалог та зіткнення цивілізацій.
4. Інформаційний підхід. Право як інформація.
5. Особливості методологічних підходів в науці міжнародного права.

Методичні рекомендації.

Система норм і стандартів наукового дослідження з її онтологічними й епістемологічними засадами може бути розглянута як особливий історичний тип наукової раціональності.

Поступовий відхід науки від класичного ідеалу раціональності здійснюється через некласичний і постнекласичний типи наукової раціональності.

Нелінійна динаміка остаточно зруйнувала ідеал лапласівського детермінізму, показавши, що уточнення початкових умов не поліпшує передбачуваності.

З позицій метафізичного абсолютистського раціоналізму можна лише засвідчити неможливість отримання наукових істин, які б відповідали класичному ідеалу раціональності. Так, щодо нелінійних принципово відкритих систем, здійснення спостереження може визначити вибір ними варіанту еволюції. Таким чином, явище виявляється настільки небайдужим для існування сутності, що саме їхнє розрізнення стає дуже проблематичним.

Крім того, закони, виражені диференційними рівняннями, перестають бути головною формою виразу регулярності, знаходжуваної в поведінці складних систем. Так, послідовне проведення ітераційних процедур може описувати перехід систем у стан динамічного хаосу, коли їхня поведінка стає складною і непередбачуваною, хоча кожний крок зміни параметрів стану системи залежно від зміни контрольних параметрів відбувається детерміновано і виражається простою формулою. Можливість спостерігати порядок, якому все ж підкоряється хаотична поведінка, визначається правильним вибором просторово-часових масштабів позиції спостерігача. Самоподоба, як типова для детермінованого хаосу повторюваність форм поведінки, виявляється лише на досить великих просторово-часових відтинках.

Таким чином, негативний висновок про принципову невідповідність класичного ідеалу раціональності предмету нелінійної науки може бути супроводженим деякими позитивними настановами щодо подальшого

узагальнення вже наявних принципів відносності в постнекласичному типі наукової раціональності.

Класичному, некласичному і постнекласичному типам наукової раціональності відповідають певні системи засад класичної, некласичної і постнекласичної науки.

Нинішня наукова революція пов'язана зі становленням нелінійного природознавства і загалом постнекласичної науки, розгорталась упродовж трьох останніх десятиліть і досі не завершилася.

Онтологічна підсистема системи філософських засад науки лежить у підвалинах відповідної картини світу, визначаючи типове для конкретного історичного періоду розуміння світу як єдності багатоманітності речей, властивостей і відношень на підґрунті відповідного філософського трактування категорій матерії, руху, простору і часу. Сюди також належать відношення необхідного і випадкового, можливого і дійсного, причини ідії, що допускаються типом прийнятих законів, а також інші категорії, запозичені із філософського спадку, або з нового філософського та наукового доробку. Епістемологічну підсистему філософських засад формують філософські поняття, що визначають процес пізнання – істина, факт, теорія, пояснення, передбачення тощо. Категорії цієї підсистеми служать засадами ідеалів і норм наукового дослідження, серед яких є ідеали і норми опису, пояснення, передбачення наукових фактів, а також ідеали і норми організації наукового знання.

Наукова картина світу – це вища форма систематизації наукового знання, у якій, засновуючись на результатах теоретичної науки і певних філософських і культурологічних засадах, наукове співтовариство здійснює універсалізацію та онтологізацію наукового знання, внаслідок чого створюється систематичне світоуявлення, яке може бути основою світогляду. Саме у формі наукової картини світу результати наукового пізнання подаються в загал людської культури і можуть бути сприйняті нею завдяки тим узагальненням і спрощенню, яких зазнають теоретичні твердження на шляху їх переформулювання у твердження наукової картини світу.

Механічну картину світу вже давно змінили інші наукові картини світу, хоча класична механіка досі використовується в межах її застосовності.

Створення наукової картини світу – це необхідний момент в усвідомленні результатів наукового пізнання. Принагідно зазначимо, що тільки усвідомлена істинність цих результатів робить їх власне знанням.

Стиль наукового мислення функціонує в науці як динамічна система методологічних принципів і нормативів, що детермінують конкретно-історичну форму наукового знання і забезпечують спосіб застосування наукових методів, занурення їх у конкретний матеріал. При цьому реалізується евристичність певної групи філософських категорій, забезпечується розуміння науковим співтовариством відповідної наукової картини світу.

Класичний, некласичний і постнекласичний типи наукової раціональності відрізняються системою засад наукового дослідження. Під

час дії певного типу раціональності не всі моменти, пов'язані з реалізацією притаманних йому форм мислення, усвідомлюються науковцями і навіть методологами науки відповідної епохи. Ще більшою мірою це стосується соціокультурних і філософських засад певного типу раціональності та меж його застосовності.

Постнекласичне ставлення реалізується в сучасній науці, випрацьовується під час сучасної наукової революції, що пов'язана з теоретичним освоєнням нелінійних процесів самоорганізації, витлумачених як становлення нового цілого. Така позиція науковців щодо своїх попередників надає нам змогу, описуючи сучасний стан розробки постнекласичної наукової картини світу, критично переусвідомити філософські засади класичної та некласичної картин світу, висвітлюючи і те, що змінилося в науковому розумінні світу і місця людини в ньому, і те, що зберегло своє значення в розвитку науки.

Принципово новою вимогою, порівняно з некласичним типом раціональності, є необхідність зважати на ціннісні орієнтації суб'єкта. Методологічна настанова зважати на аксіологічний (аксіологія – учення про цінності) бік справи, не означає можливості надідеологічної, надціннісної позиції, до якої має прагнути суб'єкт.

Навпаки, розуміння непозбутності ціннісних настанов, у тому числі і власних, заважає переоцінювати власну пізнавальну позицію, вважати свою парадигму єдиною можливою. Це створює підґрунтя для наукової дискусії, завдяки утримуванню у свідомості різних пізнавальних перспектив, що є адекватним поліваріантності, притаманній як нелінійній науці, так і культурі доби постмодернізму.

Урешті-решт здатність науковців відтворювати багатогранність істини може сприяти політичному чи міжнаціональному консенсусу, який є таким необхідним за часів багатьох гарячих точок на нашій планеті.

Тема 7. Загальнонаукові та міждисциплінарні методи в юридичній науці

1. Діалектичний метод в юридичній науці.
2. Закони логіки в юридичній науці.
3. Системний метод (системний аналіз) в юридичній науці.
4. Дескриптивний метод в юридичній науці.
5. Герменевтика та семіотика в юридичних дослідженнях.
6. Соціологічний метод в юридичній науці
7. Поняття і види соціально-правових досліджень.

Методичні рекомендації.

Застосування міждисциплінарної методології під час дослідження співвідношення влади і права більш ніж виправдане й зумовлене кількома важливими обставинами. По-перше, дослідження державної влади являє

собою комплексну проблему, що знаходиться на стику різних суспільних наук: філософії, теорії права і держави, соціології, політології.

Ця ситуація характерна й для правового пізнання, хоча вона, можливо, менш яскраво виражена, що зумовлено специфікою використовуваної юристами методології. Ідеться проте, що на противагу соціології та політології, в яких застосування нових методів і підходів, їх пошук і розроблення завжди сприймалися як невід'ємний складник пізнавального процесу, юридична доктрина завжди тяжіла до консерватизму, та й сучасні міждисциплінарні дискурси у праві не можна назвати широко визнаними.

Опанування плюралістичної міждисциплінарної методології є запорукою більш глибокого осягнення зв'язку права і влади за сучасних цивілізаційних умов.

Міждисциплінарні методи застосовуються в кількох близьких за предметом дослідження науках:

1) культурологічний метод. Такий підхід припускає вивчення права як невід'ємної частини соціального регулювання разом з мораллю, етикою, релігією, а держави — в її взаємодії з іншими соціальними інститутами:», що виникли в ході розвитку людської цивілізації (громадянське суспільство, політичні партії тощо);

2) соціологічний метод полягає в дослідженні права на базі конкретних соціальних фактів. Він включає аналіз статистичних відомостей і різного роду юридичних документів, соціально-правовий експеримент, анкетування тощо;

3) статистичний метод використовується для кількісної характеристики предмета дослідження, наприклад, відомості про кількість правопорушень, про питому вагу економічних злочинів тощо;

4) конкретно-історичний метод допомагає вивчити специфіку конкретного державно-правового явища, прослідкувати динаміку його розвитку, наприклад, особливості соціального регулювання в період первісного ладу, ранньої державності, сучасної правової держави тощо.

Сучасна методологія, крім того, визнає можливість ірраціоналізму, принцип додатковості, принцип плюралізму істини.

Ірраціоналізм — це світоглядна орієнтація, що визнає Основним видом пізнання уяву, інтуїцію, одкровення, віру, і обмежує або заперечує можливості розуму в процесі пізнання. Не заперечуючи раціоналізму, сучасна юридична наука використовує також й ірраціональне знання. Наприклад, багато загальних понять (істина, людина, суспільство) сприймаються суб'єктом пізнання спочатку інтуїтивної лише в процесі детального вивчення формулюються раціоналістично.

Принцип додатковості вперше був сформульований великим фізиком Нільсом Бором. Річ у тому, що квантова механіка поставила людину в ситуацію» коли з'ясувалося, що пізнати багато явищ, керуючись тільки одним підходом, неможливо. Згідно з принципом додатковості для відтворення в знаковій системі цілісного явища необхідні взаємо-виключні, додаткові класи понять. Наприклад, багато правових інститутів традиційних

аграрних співтовариств (в Африці, Азії) неможливо зрозуміти, керуючись тільки теоретичними уявленнями, виробленими європейською наукою.

Із принципом додатковості тісно пов'язаний принцип наукового плюралізму, суть якого полягає у визнанні множинності, неоднозначності істини.

Суспільні науки і юриспруденція як їхня частина, неминує є науками ідеологізованими, через що завданням і одночасно складовою частиною є вироблення і слідування певним ціннісним (методологічним) орієнтирам. До них ми повинні віднести орієнтацію на загальнолюдські і, як їхнє ядро, європейські цінності, а саме: права людини, демократію та верховенство права.

Тема 8. Спеціальні методи юридичної науки

1. Догматичний (формально-юридичний) метод юридичної науки.
2. Порівняльно-правовий метод в юридичній науці.
3. Методи і методики порівняльного вивчення права.
4. Історико-правовий метод в юридичній науці.
5. Межі історико-правового пізнання.
6. Особливості методів науки міжнародного права.

Методичні рекомендації.

Загальнологічні методи, які застосовують на емпіричному і теоретичному рівнях дослідження. Аналіз і синтез. Аналіз (від грец. analysis – розкладання, розчленування) – метод наукового пізнання, який надає змогу поділяти об'єкт дослідження на складові елементи і частини з метою вивчення його структури, окремих ознак, властивостей, внутрішніх зв'язків, відносин. Цей метод дає змогу виявляти сутність досліджуваних явищ і процесів шляхом їх розчленування на складові елементи і виявляти головне, суттєве. Він передбачає перехід від цілісного сприйняття об'єкта дослідження до виявлення його будови, складу, а також властивостей, зв'язків.

Синтез (від грец. synthesis – з'єднання, сполучення, складання) – метод наукового пізнання, котрий передбачає з'єднання окремих сторін, елементів, властивостей, зв'язків досліджуваного об'єкта та його вивчення як єдиного цілого. Це не довільне, еkleктичне поєднання частин, елементів цілого, а діалектичне ціле з виокремленням його суті. Результатом синтезу є якісно нове утворення, властивості якого обумовлюються внутрішнім взаємозв'язком і взаємозалежністю елементів.

Отже, аналіз фіксує те специфічне, особливе, що відрізняє частини одного цілого, а синтез виявляє те загальне і суттєве, що пов'язує частини в єдине ціле. Вони перебувають у діалектичній єдності, і наукове пізнання є як аналітичним, так і синтетичним.

Індукція і дедукція. Під індукцією (від лат. inductio – наведення) розуміють перехід від часткового до загального, коли на підставі знання про частину роблять висновок про об'єкт загалом. При цьому думка дослідника

рухається від часткового, одиничного через особливе до загального. Індукція пов'язана з узагальненням результатів спостереження й експерименту, з рухом думки від одиничного до загального. Індуктивні узагальнення завжди мають проблемний, (імовірнісний) характер, їх, зазвичай, розглядають як емпіричні закони та дослідні істини.

Дедукція (від лат. *deductio* – виведення) – це процес, у якому висновок щодо якогось елементу роблять на підставі знання загальних властивостей усієї множини. Отже, думка дослідника рухається від загального до часткового, (одиничного). Дедуктивний висновок надає змогу краще пізнати одиничне, оскільки з його допомогою отримується нове (виведене) знання, що певний предмет або явище має ознаки, які властиві усьому класу. Об'єктивною основою дедукції є те, що кожний предмет або явище сполучають у собі єдність загального й одиничного, і це дає змогу пізнавати одиничне на базі знання про загальне.

Абстрагування (від лат. *abstractio* – відвернення) – це загальнологічний метод наукового пізнання; розумовий відхід від несуттєвих властивостей, зв'язків, відношень об'єктів, що досліджуються, з одночасним виокремленням їхніх суттєвих властивостей, сторін, ознак, які цікавлять дослідника. Сутність цього методу полягає в тому, що він надає змогу подумки відволікатися від несуттєвих, другорядних властивостей, ознак, зв'язків об'єкта й одночасно вирізняти і фіксувати ті, що є вагомими для суб'єкта пізнання.

Узагальнення – логічний процес і результат переходу від одиничного до загального, від менш загального до більш загального. Це не просто виокремлення і синтезування схожих ознак, а проникнення в сутність явища чи процесу, виокремлення єдиного в різноманітному, загального в одиничному, закономірного у випадковому, а також об'єднання за подібними властивостями або зв'язками в групи та класи. У процесі узагальнення відбувається перехід від одиничного поняття до загального, від одиничних суджень до загальних. У науковому пізнанні використовують такі види узагальнення: індуктивне, при якому дослідник рухається від окремих (одиничних) фактів, подій до їх узагальненого виразу; логічне, при якому суб'єкт пізнання переходить від однієї, менш загальної думки, до іншої, більшзагальної.

Логічною операцією, протилежною узагальненню, є обмеження, що передбачає перехід від однієї загальної думки до іншої, менш загальної.

Аналогія – це метод наукового пізнання, за допомогою якого від схожості об'єктів певного класу за одними ознаками роблять висновок про їхню схожість і за іншими ознаками. Вона передбачає, що дослідник рухається від знання відомої спільності до знання такої ж спільності, отже, від часткового до часткового. Щодо конкретних об'єктів висновки, що отримують за аналогією, мають лише правдоподібний характер і є одним із джерел наукових гіпотез й індуктивних міркувань.

Моделювання – це метод наукового пізнання, який ґрунтується на дослідженні об'єкта (оригіналу) шляхом використання його копії (моделі), що пізнається з певних, визначених дослідником сторін. Сутність цього методу

полягає у відтворенні властивостей об'єкта дослідження на спеціально створеному аналогові – моделі.

Ідеалізація (від франц. *ideal* – досконалість) – це метод наукового дослідження, за допомогою якого подумки здійснюється конструювання поняття про об'єкти, що не існують у дійсності або практично нездійсненні, тобто наділення об'єктів нереальними або гіпотетичними властивостями. Отже, у процесі ідеалізації відбувається максимальне відвернення від усіх реальних властивостей предмета або явища з одночасним до змісту створених понять неіснуючих ознак. Внаслідок цього утворюється так званий ідеальний об'єкт (теоретична модель), яким оперують із теоретичних міркувань при дослідженні реальних об'єктів.

Формалізація (від лат. *formalis* – той, що відносить до форми) – метод вивчення різноманітних об'єктів шляхом відображення їхньої структури або властивостей за допомогою штучних мов, наприклад, мовою математики. При цьому об'єктом дослідження є вже не зміст явищ, а їхня форма, що виражена за допомогою знаково-символьних систем, насамперед логіко-математичних. Звичайна та наукова мова – це найслабший рівень формалізації, а найвищим рівнем формалізації є штучна мова математики і математичної логіки. Головне у процесі формалізації, що над формулами штучних мов можна здійснювати операції, отримувати нові формули і відношення. Таким чином, операції з міркуваннями про предмет замінюються діями зі знаками та символами.

Змістовий модуль 2. Організація наукового юридичного дослідження

Тема 9. Методика наукового юридичного дослідження

1. Поняття юридичного дослідження, його мета, задачі, структура і зміст дослідження.
2. Поняття актуальності дослідження та визначення ступеня його наукової розробки.
3. Визначення об'єкта, предмета, теми дослідження.
4. Попереднє ознайомлення з літературою та визначення головних напрямків дослідження.
5. Збирання і відбір інформації для проведення дослідження.
6. Проблема теоретичного переосмислення існуючих теорій. Критика опонентів і питання наукової етики.

Методичні рекомендації.

Формою здійснення і розвитку науки є наукове дослідження, тобто вивчення за допомогою наукових методів явищ і процесів, аналізу впливу на них різних факторів, а також вивчення взаємодії між явищами з метою одержання переконливо доведеного і корисного для науки і практики рішення з максимальним ефектом. Іншими словами, наукове дослідження – це процес вивчення визначеного об'єкта (предмета або явища) з метою

розкриття закономірностей його виникнення, розвитку і перетворення в інтересах суспільства.

Мета наукового дослідження – визначення конкретного об'єкта і всебічне, достовірне вивчення його структури, характеристик, зв'язків на основі розроблених у науці принципів і методів пізнання, а також одержання корисних для діяльності людини результатів і впровадження у виробництво з подальшим ефектом.

Категоріальний апарат наукового дослідження є суттєвою основою наукового пошуку, без знання якого творчий процес є неможливим.

Під концепцією дослідження розуміють систему взаємопов'язаних наукових положень, які використовує дослідник для досягнення результату. Концепція може ґрунтуватися на загальноприйнятих теоріях певної наукової школи, а може бути авторською і розкривати власні теоретичні міркування дослідника. І в першому, і в другому випадку викладені положення є низкою понять, а не штучним переліком окремих різнопланових тверджень. Дотримання цієї вимоги відображає концептуальний зміст дослідження.

Тема відображає проблему в її характерних рисах, і, таким чином, окреслює межі дослідження, конкретизуючи основний задум та створюючи передумови успіху роботи загалом.

Об'єкт наукового дослідження – це сукупність зв'язків, відносин і якостей досліджуваного явища або загальна сфера пошуку, що перебуває в полі зору дослідника.

Предмет дослідження більш конкретний та охоплює аспект (ракурс) обраної проблематики, що підлягає безпосередньому вивченню в зазначеній роботі, установлюючи межі наукового пошуку в об'єкті.

Між об'єктом і предметом у науковому дослідженні існує взаємозалежність, як між цілим і його складовими, де ціле усвідомлюється як об'єкт, а його частина – як предмет. Оскільки один і той самий об'єкт може досліджуватися в кількох аспектах, то їх вирізнення і є предметом дослідження.

Мета дослідження формулюється коротко та точно, конкретизуючись у завданнях дослідження, та у змістовному сенсі виражає те основне, що має зробити дослідник. Мета та безпосередні завдання наукового дослідження перебувають у взаємозалежності один від одного та полягають у відшукуванні тих явищ і законів, за якими вони функціонують.

Наукове дослідження повинне розглядатися в безупинному розвитку, базуватися на зв'язку теорії та практики. Важливу роль у науковому дослідженні відіграють виникаючі при рішенні наукових проблем пізнавальні завдання.

Можна виокремити три види пізнавальних завдань: емпіричні, теоретичні та логічні. Спираючись на систему методологічних принципів, дослідник визначає:

- об'єкт і предмет дослідження,
- завдання та послідовність їх розв'язання,
- застосовувані методи.

Емпіричний рівень дослідження пов'язаний з отриманням та первинною обробкою вихідного фактичного матеріалу, який зазвичай поділяють на факти дійсності і наукові факти.

Факти дійсності – це події, явища, що відбувалися або відбуваються насправді, це різні сторони, властивості, відносини досліджуваних об'єктів.

Наукові факти – це піддані аналізу факти дійсності, перевірені, осмислені і зафіксовані у вигляді логічних суджень.

Емпіричний етап складається із двох ступенів (стадій) роботи: перша стадія – це процес знаходження, отримання і фіксації фактів; друга стадія – це первинна обробка й оцінка фактів у їхньому взаємозв'язку.

Теоретичний рівень дослідження пов'язаний із глибоким аналізом фактів, проникненням у сутність досліджуваних явищ, з пізнанням і формулюванням у якісній і кількісній формі законів, тобто з поясненням явищ.

Далі на цьому етапі здійснюється прогнозування можливих подій або змін у досліджуваних явищах і виробляються принципи дії, рекомендації щодо практичного впливу на ці явища.

Сполучною ланкою між емпіричним і теоретичним етапами є постановка проблеми. Це означає:

- визначити відомі і невідомі факти, відповідні теорії та суперечності;
- сформулювати питання, що виражає основний зміст проблеми, обґрунтувати її актуальність і важливість для науки;
- намітити конкретні завдання, послідовність їх розв'язання і застосовані при цьому методи.

Головне завдання дослідника – виявити причини явищ та закони, що ними управляють.

Тема 10. Виконання та захист дисертації на здобуття наукового ступеню доктора філософії

1. Дисертаційні роботи та їх види.
2. Вибір і затвердження теми дисертації. Обґрунтування актуальності та практичної значущості теми дослідження. Написання огляду літератури до дисертації.
3. Структура дисертації. Оформлення дисертаційної роботи. Стилі оформлення наукового апарату.
4. Попередня експертиза (передзахист) дисертації на кафедрі (відділі). Подання дисертації до спеціалізованої вченої ради. Прилюдний захист дисертації. Оформлення атестаційної справи.

Методичні рекомендації.

Дисертаційне дослідження здійснює рух від емпірії до теорії і від теорії до перевірки на практиці.

Цей процес охоплює певні стадії та характерні форми, у яких існує та розвивається наукове знання:

- отримання та опис фактів – постановка наукових проблем;
- висунення гіпотез, нових ідей і положень;
- формування теорії, органічне включення в неї доведених положень.

Завершення кожного циклу є водночас і початком нового циклу, що веде до подальшого розвитку і збагачення теорії.

Задум дисертації – це основна ідея, що пов'язує воедино всі структурні елементи методики, визначає порядок проведення дослідження, його етапи.

У задумі дослідження вишиковуються в логічний порядок:

- мета, завдання, гіпотеза дослідження;
- критерії, показники розвитку конкретного явища співвідносяться з конкретними методами дослідження;
- визначається послідовність застосування цих методів, порядок управління ходом експерименту, порядок реєстрації, накопичення й узагальнення експериментального матеріалу.

Задум дослідження визначає і його етапи. Зазвичай дослідження складається з чотирьох основних етапів.

Перший етап – підготовка дослідження, передбачає такі дії: • вибір напряму дослідження, яке планується провести; • попереднє вивчення стану питання, що досліджується, у науці та практиці; • виявлення суперечностей, формулювання проблеми; • обґрунтування актуальності дослідження; • формулювання теми дослідження; • визначення об'єкта та предмета дослідження; • визначення мети дослідження; • формулювання гіпотези дослідження; • постановка завдань дослідження.

Другий етап – збір первинної інформації, охоплює: • детальне вивчення інформаційних джерел, • вибір методів дослідження.

Третій етап – обробка інформації, передбачає: • розроблення програми дослідження; • проведення експерименту, накопичення даних; • аналіз та узагальнення результатів експерименту; • уточнення моделі досліджуваного явища; • співвіднесення результатів з існуючими концепціями та теоріями.

Четвертий етап – аналіз отриманої інформації, охоплює: • оцінювання результатів перевірки гіпотез, інтерпретація результатів у межах вихідної дослідницької концепції; • оцінювання ефективності дослідження; • визначення наукової новизни дослідження; • визначення практичного значення дослідження; • формулювання загальних висновків і рекомендацій; • оцінювання перспектив подальшої розробки проблеми; • оформлення роботи.

Тема 11. Методика створення наукової публікації та презентації наукового дослідження

1. Мета і призначення наукової публікації. Структура наукової статті. Методика структурування матеріалу дослідження.

2. Науковий стиль літературної мови: специфіка сфери юриспруденції.

3. Методика написання анотації.

4. Методика наукового рецензування.

5. Методика створення презентації. Методика створення слайду та слайдової презентації. Постерна (стендова) презентація.

Методичні рекомендації.

Презентація наукових досліджень – складова частина роботи кожного науковця, оскільки є одним зі шляхів поширення інформації про наукові здобутки, результати досліджень, подальші плани. Існує величезна кількість посібників і методичних вказівок, як потрібно правильно здійснювати наукові дослідження.

Виокремимо основні моменти і рекомендації, що можуть ефективно провести презентацію результатів дослідження.

При створенні презентації слід уникати занадто складного змісту, монотонного способу представлення результатів і фокусування уваги слухачів тільки на тому, що ви, як доповідач, хочете донести до слухачів, а не на тому, що б хотіли почути слухачі доповіді. Ефективна презентація готується для широкої цільової аудиторії, якою можуть бути фахівці з тематики доповіді, фахівці із суміжних сфер.

Кожна презентація наукових результатів має два основних аспекти – зміст і те, як доповідач уявляє його. Навіть найбільш видатні результати наукової роботи не дійдуть до аудиторії, якщо не представити ці результати належним чином.

Основні ключові моменти, що дозволять створювати чіткі, короткі за змістом наукові презентації і представляти їх динамічно для аудиторії.

Визначте, дослідіть цільову аудиторію своєї презентації. Представте презентацію на рівні знань і потреб цільової аудиторії. Хто є слухачами вашої презентації? Колеги? Фахівці у відповідній сфері? Люди, які хочуть ознайомитись з певною проблемою?

Поясніть аудиторії, чим ця презентація і результати досліджень можуть бути цікавими для них. Які були мета досліджень і як отримані результати можуть бути корисними для аудиторії. Внесіть у доповідь особистісну вставку, що дозволить аудиторії сприймати роботу емоційніше. Це дозволяє оживити роботу. Наприклад, це може бути короткий відступ про те, як ви прийшли до цієї теми досліджень. Ставтесь до презентації як до вашої історії. Кожна історія має свій початок, середину і кінець. На початку висвітлюють проблему, яку слід розв'язати. Що передбачається отримати як результат досліджень. Яку прогалину мають заповнити ваші дослідження. У середині доповіді представляють коротко і логічно, що було зроблено і які результати отримано. У кінці доповіді можна показати, на якому етапі перебуває дослідник і як надалі планує розвивати дослідження.

Важливі етапи:

Почніть із контексту. Розкажіть про дослідження, здійснені вами і/чи іншими дослідниками із цієї тематики. Яке місце займають ваші дослідження і результати дослідження в цьому загальному контексті. Чим унікальна ваша роботи і ваші результати.

Розділіть проблему на фрагменти. Ми не змогли зрозуміти, чому теорія не збігається з експериментом, тому ми досліджували далі. Наша дослідницька група побачила, як можна зменшити кількість проміжних кроків і зменшити витрати.

Наведіть тільки основні результати дослідження. Ці результати мають орієнтуватися на рівень знань аудиторії і/чи мету проведення презентації. Представляйте основні моменти в логічному порядку. Уникайте заглиблення у дрібні деталі. Якщо слухачів зацікавляють деталі, то вони обов'язково запитають про них. Обов'язково залучіть до презентації слайди чи інформацію з посиланнями на веб-ресурси, де можна отримати додаткову інформацію.

Потрібно пам'ятати, що в презентації необхідно:

Зробіть висновки, підсумувавши ключові результати. Вкажіть наступні кроки дослідження, особливо якщо ви шукає партнерів чи майбутнє фінансування. Вкажіть контактні дані.

Зробіть презентацію простою для розуміння. Уникайте складних аббревіатур і жаргонів. За потреби наводьте короткі пояснення термінам, для того, щоб слухачі не втратили нитку вашої доповіді. Головна мета презентації – донести свою думку, а не заплутати слухачів.

Для успішного представлення презентації:

Переконайтесь, що обладнання для презентації працює належним чином. Завчасно перегляньте свою презентацію, використовуючи запропонований проектор. Переконайтесь, що мікрофон, якщо він вам потрібний, працює.

Будьте готові для виступу. Кожна презентація – це маленький виступ на "сцені". Головне – знати для доповідача предмет доповіді. Деякі доповідачі надають перевагу вивченню напам'ять тексту доповіді. Однак цей метод має недоліки в тому, що нерідко такі доповіді виглядають неприродно і штучно. Та-кож таким доповідачам буває нелегко відновити свою доповідь у випадку, якщо їхню доповідь переривають питаннями з місця. Відомо, що велика кількість людей, навіть добре підготовлених до доповіді, відчувають страх перед публічними доповідями. Цей страх проходить з досвідом і збільшенням кількості публічних доповідей. Рекомендується перед доповіддю розслабитися, глибоко дихати, здійснити самонавіювання і самоналаштування на доповідь, уявити себе перед доброзичливою, прихильною аудиторією.

4. САМОСТІЙНА РОБОТА

До самостійної роботи щодо вивчення дисципліни включаються:

1. Знайомство з науковою та навчальною літературою відповідно зазначених у програмі тем.
2. Опрацювання лекційного матеріалу.
3. Підготовка до семінарських занять.
4. Консультації з викладачем протягом семестру.
5. Самостійне опрацювання окремих питань навчальної дисципліни.
6. Підготовка та виконання індивідуальних завдань у вигляді есе, рефератів тощо.
7. Підготовка до підсумкового контролю.

Тематика та питання до самостійної підготовки та індивідуальних завдань

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
Змістовий модуль 1. Методологія юридичної науки			
1.	Тема 1. Юридична наука як складова сучасної науки Теми рефератів: Система юридичної науки. Специфіка науки міжнародного права.	3	6
2.	Тема 2. Теоретичне знання в системі юридичних наук Теми рефератів: Юридична доктрина та її види. Доктрина у науці міжнародного права та її особливості.	3	6
3.	Тема 3. Етапи розвитку методології юриспруденції Теми рефератів: Постнекласична методологія.	6	6
4.	Тема 4. Праворозуміння та парадагми юридичної науки Теми рефератів: Інтегральні типи праворозуміння. Особливості парадигм дослідження та розуміння міжнародного права.	6	6
5.	Тема 5. Структура сучасної методології юриспруденції Теми рефератів: Концепції та категорії в системі методології сучасної юриспруденції.	6	8
6.	Тема 6. Основні методологічні підходи в сучасній юриспруденції Теми рефератів: Поняття цивілізації: дуалізм підходів. Стадіальний підхід до визначення цивілізації. Локальні цивілізації. Зустріч, діалог та зіткнення цивілізацій.	6	8

7.	Тема 7. Загальнонаукові та міждисциплінарні методи в юридичній науці Теми рефератів: Розробка програми соціально-правового дослідження.	6	6
8.	Тема 8. Спеціальні методи юридичної науки Теми рефератів: Переваги та недоліки порівняльного законодавства. Значення знання історії права для сучасного розвитку правознавства. Особливості методів науки міжнародного права.	6	6
Змістовий модуль 2. Організація наукового юридичного дослідження			
9.	Тема 9. Методика наукового юридичного дослідження Теми рефератів: Попереднє ознайомлення з літературою та визначення головних напрямків дослідження. Критика опонентів і питання наукової етики.	6	8
10.	Тема 10. Виконання та захист дисертації на здобуття наукового ступені доктора філософії Теми рефератів: Написання огляду літератури до дисертації.	6	8
11.	Тема 11. Методика створення наукової публікації та презентації наукового дослідження Теми рефератів: Методика створення слайду та слайдової презентації.	6	8
	Разом	60	76

Обов'язкове індивідуальне завдання для кожного аспіранта полягає у наступному: створення та представлення викладачеві одного з елементів дисертаційної роботи, а саме - опис методології, або одного з елементів наукової публікації або презентації наукового дослідження (анотація статті, слайдова презентація, тощо).

5. ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ

1. Аксиологічний підхід.
2. Антропологічний підхід.
3. Багатозначність понять «знання» та «наука».
4. Вибір і затвердження теми дисертації.
5. Визначення об'єкта, предмета, теми дослідження.
6. Герменевтика та семіотика в юридичних дослідженнях.
7. Дескриптивний метод в юридичній науці.
8. Дисертаційні роботи та їх види.
9. Догматичний (формально-юридичний) метод юридичної науки. Утворення і використання правових понять, термінів, конструкцій і категорій.
10. Емпіричний та теоретичний рівень наукового дослідження.
11. Загальні і спеціальні вчення про право.
12. Закони логіки в юридичній науці.
13. Збирання і відбір інформації для проведення дослідження.
14. Інтегральні типи праворозуміння.
15. Інформаційний підхід. Право як інформація.
16. Класична методологія юриспруденції.
17. Концепції та категорії в системі методології сучасної юриспруденції.
18. Критерії наукового знання: множинність підходів.
19. Мета і призначення наукової публікації.
20. Методи збору, узагальнення та аналізу первинної соціологічної інформації про право.
21. Методика написання анотації.
22. Методика наукового рецензування.
23. Методика створення презентації.
24. Методика створення слайду та слайдової презентації.
25. Написання огляду літератури до дисертації.
26. Науковий стиль літературної мови: специфіка сфери юриспруденції.
27. Обґрунтування актуальності і практичної значущості теми дослідження.
28. Об'єкт і предмет конкретного наукового дослідження. Вибір методології.
29. Особливості проведення міждисциплінарних юридичних досліджень і порівняльно-правових досліджень.
30. Подання дисертації до спеціалізованої вченої ради.
31. Поняттєво-категорійний апарат сучасної юриспруденції.
32. Поняття актуальності дослідження та визначення ступеня його наукової розробки.
33. Поняття і види соціально-правових досліджень.
34. Поняття та види методологічних підходів у сучасній юриспруденції.
35. Поняття та система принципів сучасної юридичної науки.
36. Поняття юридичного дослідження, його мета, задачі, структура і зміст дослідження.

37. Попереднє ознайомлення з літературою та визначення головних напрямків дослідження.
38. Попередня експертиза (передзахист) дисертації на кафедрі (відділі).
39. Порівняльно-правовий метод в юридичній науці.
40. Постерна (стендова) презентація.
41. Постнекласична методологія.
42. Пошук, накопичення та обробка наукової та емпіричної інформації з теми дисертаційного дослідження.
43. Правове мислення та праворозуміння як категорії юридичної науки.
44. Прилюдний захист дисертації. Оформлення атестаційної справи.
45. Проблема теоретичного переосмислення існуючих теорій. Критика опонентів і питання наукової етики.
46. Розробка програм соціально-правового дослідження.
47. Система юридичної науки.
48. Системний метод (системний аналіз) в юридичній науці.
49. Соціально-правове прогнозування та правовий експеримент і їх значення для юридичної теорії та практики.
50. Соціологічний метод в юридичній науці.
51. Структура дисертації. Оформлення дисертаційної роботи. Стил оформлення наукового апарату.
52. Структура наукової статті. Методика структурування матеріалу дослідження.
53. Сучасні парадигми пізнання права.
54. Типологія праворозуміння та історичні етапи її формування.
55. Формулювання загальної і проміжної цілей дослідження.
56. Характерні риси некласичної методології.
57. Цивілізаційний підхід, його можливості та межі.
58. Юридична доктрина та її види.

6. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Актуальні грані загальнотеоретичної юриспруденції: монографія / [Ю.М. Оборотов, В.В. Завальнюк, В.В. Дудченко та ін.]. за ред.. Ю.М. Оборотова. О. : Фенікс, 2012. 492с.
2. Важинський С. Є., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень: Навч. посіб. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с.
3. Загальна теорія держави і права : підручник / за ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. Х. : Право, 2002. 428 с.
4. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І.Козюбри. К.: Ваіте, 2015. 392 с.
5. Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія держави і права: Підручник. К.: Кондор, 2006. 477 с.
6. Ківалова Т. С. Кваліфікаційна робота юриста: методика написання та захисту [Текст] : навч. посібник / Т. С. Ківалова, Т. Р. Короткий, М. А. Польовий. Одеса : Фенікс, 2011. 362 с.
7. Креативність загальнотеоретичної юриспруденції :монографія / [Ю.М. Оборотов, В.В. Завальнюк, В.В. Дудченко та ін.];за ред.. Ю.М. Оборотова. Одеса : Фенікс, 2015. 488 с
8. Крестовська Н. М., Матвєєва Л.Г. Теорія держави і права: Підручник. Практикум. Тести / Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвєєва. К.: Юрінком Інтер, 2015. 584 с.
9. Методологія та організація наукових досліджень : навчальний посібник / Б. І. Мокін, О. Б. Мокін. Вінниця : ВНТУ, 2014. 180 с.
Методологія та організація наукових досліджень : навчально- методичний посібник / В. М. Михайлов та ін. Х.: ХДУХТ, 2014. 220 с.
10. Скаун О. Ф. Теорія права і держави : підруч. / О. Ф. Скаун. 3-е вид. К. : Алерта ; ЦУЛ, 2011. 524 с.
11. Теорія держави і права: Академічний курс : підручник / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. К. : Юрінком Інтер, 2006. 688 с.

Допоміжна:

12. Головань В.Г., Кравчук О.І., Дем'янчук Б.О., Головань А.В. Оприлюднення результатів наукового дослідження. Навчально-методичний посібник. Одеса:ВА, 2016, 162с.
13. Головань В.Г., Кравчук О.І., Маслій О.М., Онищенко О.А. Методологія та організація наукових досліджень. Навчальний посібник. Одеса: ВА,2016, 390с.
14. Коробочка О.М., Гуляєв В.М., Садовой О.В. Конспект лекцій з дисципліни «Методологія і організація наукових досліджень». ДДТУ, 2015, 99 с.

Нормативні акти:

15. Конституція України : Закон від 28 червня 1996 р. № 254Л/96-ВР.
Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%96-%D0%92%D1%80>

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

16. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26.11.2015 р. № 848-УІІ. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19>
17. Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки : Закон України від 11.07.2001 р. № 2623-ІІІ. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-14>
18. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-УІІ. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
19. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-УІІІ. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

Інформаційні ресурси:

20. Каталог електронних бібліотек України. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/portal/books.html>
21. Каталог національних бібліотек та інформаційних центрів України. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/portal/libukr.html>
22. Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua>

Зміст

1. Зміст лекційного курсу
2. Загальні методичні рекомендації щодо підготовки та проведенню семінарських занять, здійсненню самостійної роботи
3. Зміст семінарських занять
4. Самостійна робота
5. Питання до заліку
6. Рекомендована література

Навчальне видання

Денис Григорович Манько

**МЕТОДОЛОГІЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ
ПРАВНИЧОГО НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ**

Навчально-методичні рекомендації
для здобувачів
третього (освітньо-наукового) рівня
«Доктор філософії» (PhD) зі спеціальності 081 «Право»

Електронне видання

Формат 60x84/16. Ум-друк. арк. 2,34.

Видавець ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.
e-mail: fenix-izd@ukr.net
www.feniksbooks.com